7. ՀՀ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՀՈՒՍՏՆԵՐԻ ԵՎ ԶՈՒՏ ԱՐՏԱՔԻՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ՀԱՇՎԱՐԿՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ[32]

7.1. ՀՀ ԿԲ համախառն արտաքին ակտիվներ

ՀՀ ԿԲ համախառն արտաքին ակտիվները սահմանվում են՝ հիմնվելով ռեզիդենտության սկզբունքի վրա: Ոչ ռեզիդենտների հանդեպ ԿԲ բոլոր ֆինանսական պահանջները ընդգրկվում են համախառն արտաքին ակտիվներում: Ի տարբերություն արտաքին ակտիվների՝ համախառն արտաքին պահուստները կամ միջազգային պահուստները արտաքին ակտիվների առավել իրացվելի մասն են կազմում, որոնք տնօրինվում են Կենտրոնական բանկի կողմից և կարող են օգտագործվել արտաքին կամ ներքին վճարումների ուղղակի ֆինանսավորման համար:

ԱՄՀ *Վճարային հաշվեկշռի ձեռնարկի* հինգերորդ հրատարակությունում (1993թ.) տրված սահմանման համաձայն՝ երկրի միջազգային (արտաքին) պահուստները «այն արտաքին ակտիվներն են, որոնք գտնվում են դրամավարկային կարգավորման մարմինների[33] հսկողության ներքո և ցանկացած պահի կարող են օգտագործվել վճարային հաշվեկշռի անհաշվեկշռվածությունների ուղղակի ֆինանսավորման համար, ինչպես նաև այդ անհաշվեկշռվածությունների վրա անուղղակիորեն ազդելու նպատակով՝ արտարժույթի շուկայում ինտերվենցիաներ իրականացնելու միջոցով, որոնք ազդում են փոխարժեքի վրա և/կամ կարող են այլ նպատակներով օգտագործվել»: Սահմանումից հետևում է, որ երկրի արտաքին (միջազգային) պահուստները պետք է բավարարեն երեք պայմանների. 1) հանդիսանան ԿԲ արտաքին ակտիվեր, այսինքն՝ լինեն ոչ ռեզիդենտների նկատմամբ պահանջներ, 2) գտնվեն ԿԲ հսկողության ներքո և ցանկացած պահի հնարավոր լինի դրանք օգտագործել, 3) լինեն բավականաչափ իրացվելի ֆինանսական ակտիվներ:

Արտաքին պահուստների տեսանկյունից կարևոր է միջազգային իրացվելիություն հասկացությունը, որից ելնելով՝ ակտիվները բաժանվում են ազատ փոխարկելի և ոչ փոխարկելի արտարժույթների, ինչպես նաև ՀՀ դրամով արտահայտված ակտիվների: Կարևոր է նաև արտաքին պահուստների՝ «ցանկացած պահին վճարային հաշվեկշռի անհաշվեկշռվածությունների ֆինանսավորման նպատակով օգտագործելու» հնարավորությունը, որը նույնպես ենթադրում է, որ դրանք պետք է արտահայտված լինեն փոխարկելի արտարժույթներով և լինեն բարձր իրացվելի, որպեսզի ազատ օգտագործվեն արտաքին գործառնություններ իրականացնելիս: Հետևաբար, հաշվի առնելով վերը նշվածը և, իհարկե, տվյալ երկրի առանձնահատկությունները (մասնավորապես տվյալ երկրի արտաքին առևտրային գործընկերները)՝ միջազգային պահուստներում ընդգրկվում են միայն ազատ փոխարկելի արտարժույթներով միջոցները, որոնց շարքն են դասվում ՀՓԻ-ն և դրա զամբյուղներում ընդգրկված արժույթները, ինչպես նաև մի քանի այլ զարգացած երկրների արժույթներ, մասնավորապես, շվեյցարական ֆրանկը, շվեդական, դանիական, նորվեգական կրոնը, ռուսական ռուբլին, կանադական և ավստրալիական դոլարը: Մոնետար ոսկին ևս համարվում է ազատ փոխարկելի ֆինանսական ակտիվ և ընդգրկվում է միջազգային պահուստների կազմում:

Այսպիսով, Կենտրոնական բանկի համախառն միջազգային պահուստները միայն ազատ փոխարկելի արտարժույթով արտահայտված իրացվելի համախառն արտաքին ակտիվներն են, այսինքն՝ բոլոր արտաքին ակտիվների հանրագումարը՝ բացի ոչ փոխարկելի և դրամային արտաքին ակտիվներից, ինչպես նաև բացի ոչ իրացվելի գործիքներով արտահայտված արտաքին ակտիվներից: ՀՀ ԿԲ կողմից ռեզիդենտ բանկերի հետ սվոփ գործարքների կնքման դեպքում միջազգային պահուստները փոխվում են փոխանակվող արտարժույթի չափով, իսկ դրանց գծով ապագա հոսքերն արտացոլվում են արտարժութային իրացվելիության ստանդարտ աղյուսակում (տե՛ս 7.4 կետը):

Արտաքին (միջազգային) պահուստները դասակարգվում են.

1. Ոսկի,
2. ՀՓԻ-ով միջոցներ ԱՄՀ-ում,
3. ԱՄՀ-ում պահուստային դիրք,
4. Այլ արտարժութային ակտիվներ:

.

---

[32] *Տես նաև՝ հավելվածներ 2.6, և 2.7-ը, ինչպես նաև ՀՀ ԿԲ խորհրդի 2000թ. նոյեմբերի 21-ի «ՀՀ ԿԲ արտաքին ակտիվների և արտաքին պարտավորությունների հաշվարկման կարգը», «ՀՀ միջազգային պահուստների վիճակի և կազմի վերաբերյալ» տեղեկատվության հրապարակման և ՀՀ նախագահին, ՀՀ Ազգային ժողովին, ՀՀ կառավարությանը տրամադրման ձևերը հաստատելու մասին» թիվ 298 որոշումը:*

[33] *Հայաստանի Հանրապետության դեպքում՝ Կենտրոնական բանկի:*

Ոսկի – Ընդգրկում է ԿԲ դրամապահոցում առկա ոսկու ստանդարտ ձուլակտորները (մոնետար ոսկի), որոնց մաքրության աստիճանը պետք է լինի առնվազն 995/1000, ինչպես նաև օտարերկրյա առաջնակարգ բանկերի մետաղական հաշիվներում գտնվող ոսկին և ոսկով ավանդները ոչ ռեզիդենտ ֆինանսական կազմակերպություններում: Ոսկին ֆինանսական գործիք է հանդիսանում՝ ելնելով միջազգային արժութային համակարգում դրա ունեցած պատմական դերից և միջազգային շուկաներում իրացվելիության բարձր աստիճանից: ԿԲ-ի ունեցած ոսկու ոչ ստանդարտ ձուլակտորները մոնետար ոսկի չեն համարվում և ընդգրկվում են ոչ ֆինանսական (գույքային) ակտիվներում: Այլ թանկարժեք մետաղների ստանդարտ ու ոչ ստանդարտ ձուլակտորները ևս ոչ ֆինանսական ակտիվներ են համարվում՝ չներառվելով արտաքին պահուստներում:

ՀՓԻ-ով միջոցներ ԱՄՀ-ում - ԱՄՀ-ի կողմից թողարկված և անդամ-երկրների միջև բաշխված ֆինանսական ակտիվներ են, բացառությամբ ԱՄՀ-ում պահուստային դիրքի: ՀՓԻ-ով արտահայտված ակտիվներն իրենցից ներկայացնում են ԱՄՀ այլ անդամ երկրներից այլ արտարժույթ կամ այլ պահուստային ակտիվներ ձեռք բերելու անառարկելի իրավունք: Ի տարբերություն մյուս տեսակի միջազգային ակտիվների՝ մոնետար ոսկին և ՀՓԻ-ով միջոցները չեն հանդիսանում պահանջներ որևէ այլ կողմի նկատմամբ, սակայն կարող են ցանկացած պահի վերածվել ոչ ռեզիդենտների նկատմամբ պահանջների, այսինքն՝ փոխարկվել որևէ ոչ ռեզիդենտ կենտրոնական բանկի կողմից թողարկված արտարժույթի:

ԱՄՀ-ում պահուստային դիրքը իրենից ներկայացնում է ՀՓԻ-ով արտահայտված գումար, որի չափով երկրի քվոտան գերազանցում է ԱՄՀ-ի կողմից տնօրինվող ազգային արժույթով այն միջոցները, որոնց գոյացումը կապված չէ արտարժույթի գնման գործառնությունների հետ[34]:

Այլ արտարժութային ակտիվներում ընդգրկվում են մի շարք ֆինանսական ակտիվներ, որոնց՝ արտաքին պահուստներում ներառելը կախված է ԿԲ կողմից դրանք օգտագործելու հնարավորության աստիճանից.

- *Կանխիկ արտարժույթ* – Ընդգրկում է ԿԲ կողմից տնօրինվող օտարերկրյա դրամանիշները՝ արտահայտված բանկային տոմսերի, թղթադրամների և մետաղադրամների ձևով, որոնք օտարերկրյա մեկ կամ մի քանի պետությունների տարածքում գտնվում են շրջանառության մեջ և օրինական վճարման միջոց են, ինչպես նաև հանված են կամ հանվում են շրջանառությունից, բայց ենթակա են փոխանակման շրջանառության մեջ գտնվող դրամանիշներով: Կանխիկ արտարժույթը հանդիսանում է պահանջ այն թողարկած պետության կամ կենտրոնական բանկի նկատմամբ: Օտարերկրյա պետությունների՝ շրջանառությունից հանված թղթադրամներն ու մետաղադրամները, ինչպես նաև բոլոր տեսակի հուշադրամները արտաքին պահուստներում չեն ընդգրկվում:
- *Թղթակցային հաշիվներ ոչ ռեզիդենտ բանկերում* – ընդգրկում է օտարերկրյա առաջնակարգ բանկերում ԿԲ թղթակցային հաշիվների արտարժութային մնացորդները:
- *Ավանդներ* - ընդգրկում է ԿԲ բոլոր ավանդները օտարերկրյա առաջնակարգ ֆինանսական կազմակերպություններում (այդ թվում՝ բանկերում), որոնք պահանջներ են հանդիսանում այդ կազմակերպությունների նկատմամբ: Սառեցված և սահմանափակ օգտագործելի ավանդները միջազգային պահուստներում չեն ընդգրկվում:
- *Արժեթղթեր* - արտաքին պահուստներում ներառվում են միայն ոչ ռեզիդենտների կողմից թողարկված բարձր իրացվելի պարտատոմսերն ու բաժնետոմսերը, որոնց թվում ընդգրկվում են՝ ա) արտարժույթով արտահայտված հասարակ և փոխանցվող մուրհակները, բ) այլ պետությունների կառավարությունների, կենտրոնական բանկերի կամ այլ առաջնակարգ բանկերի կամ միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների կողմից թողարկված կամ երաշխավորված պարտատոմսերը:
- Ոչ ռեզիդենտ ֆինանսական կազմակերպությունների հետ կնքված արտարժութային *ռեպո համաձայնագրերը*, ինչպես նաև այդ կազմակերպություններին *հավատարմագրային կառավարման* տրամադրված միջոցները ևս ընդգրկվում են արտաքին պահուստներում, եթե ռեպո արժեթղթերը բավականաչափ իրացվելի են, իսկ հավատարմագրային կառավարման հանձնված միջոցները, ցանկության դեպքում, շատ կարճ ժամանակահատված հետո կարող են օգտագործվել ԿԲ կողմից վճարումներ իրականացնելու համար:

[34] *Բացառությամբ՝ պահուստային դիրքի միջոցների գնումների:*

- *Վարկեր* - արտաքին պահուստներում ընդգրկվում են օտարերկրյա առաջնակարգ բանկերին և ոչ բանկային կազմակերպություններին միայն արտարժույթով տրամադրված կարճաժամկետ վարկերը և օվերդրաֆտների օգտագործված գումարները, որոնք պետք է պահանջի ներկայացման դեպքում մարվեն: Այս կատեգորիայում ընդգրկվում են նաև ԿԲ կողմից առևտրային վարկի տեսքով ոչ ռեզիդենտներին արտարժույթով տրված կարճաժամկետ գումարները և այլ տիպի կարճաժամկետ ստացվելիք հաշիվները: Երկարաժամկետ վարկերն ու ստացվելիք հաշիվները արտաքին պահուստներում չեն ներառվում:

7.2. ՀՀ ԿԲ համախառն արտաքին պարտավորություններ

Համախառն արտաքին պարտավորությունները ոչ ռեզիդենտների բոլոր պահանջներն են Կենտրոնական բանկի նկատմամբ: Ինչպես և արտաքին պահուստների դեպքում, այդ պահանջները կարող են արտահայտված լինել ազատ փոխարկելի, ոչ փոխարկելի արտարժույթներով և ՀՀ դրամով: Սակայն արտաքին պարտավորություններում ընդգրկված՝ ՀՀ դրամով արտահայտված պարտավորությունները ևս կարելի է դիտարկել որպես փոխարկելի, քանի որ ի տարբերություն ոչ ռեզիդենտների նկատմամբ դրամով արտաքին պահանջների, դրամով արտաքին պարտավորությունները բավականաչափ իրացվելի են ՀՀ-ում, առավել ևս, եթե դրանք Կենտրոնական բանկի պարտավորություններն են: Այսպիսով ԿԲ դրամային արտաքին պարտավորությունները հավասարազոր են փոխարկելի արտարժույթով արտաքին պարտավորություններին, քանի որ ցանկացած պահի կարող են փոխարկվել ազատ փոխարկելի արտարժույթի:

Չնայած արտաքին իրացվելիությունը իրատեսորեն արտացոլելու համար նպատակահարմար է ՀԱՊ-երի հաշվարկում ընդգրկել միայն կարճաժամկետ (մինչև մեկ տարի ժամկետայնությամբ) արտաքին պարտավորությունները և երկարաժամկետ պարտավորությունների՝ առաջիկա մեկ տարվա ընթացքում մարվող մասը, սակայն որպես ԿԲ արտաքին պարտավորություններ դիտարկվում են բոլոր պարտավորությունները ոչ ռեզիդենտներին: Եթե հաշվի առնենք, որ ԿԲ-ն իր արտաքին պահուստներով սպասարկում է նաև Կառավարության արտաքին վարկերը, ապա նման պահպանողական մոտեցումը կարելի է ընդունելի համարել:

Այսպիսով, համախառն արտաքին պարտավորություններում ընդգրկվում են.

1. ԱՄՀ-ից ստացված բոլոր վարկերը (ինչպես ուղղակի, այնպես էլ արտարժույթի գնումները),
2. ոչ ռեզիդենտ բանկերի թղթակցային հաշիվները ԿԲ-ում,
3. ոչ ռեզիդենտների ավանդները ԿԲ-ում,
4. ոչ ռեզիդենտ բանկերից և այլ ֆինանսական կազմակերպություններից ստացված վարկերը և օվերդրաֆտները,
5. ոչ ռեզիդենտների նկատմամբ այլ պարտավորությունները:

ԱՄՀ-ից ստացված վարկեր – ընդգրկվում են Արժույթի միջազգային հիմնադրամից ստացված վարկերը, որոնց շարքն են դասվում՝ Աղքատության նվազեցման և տնտեսական աճի խթանման մեխանիզմը (PRGF, նախկին՝ ESAF):

Ոչ ռեզիդենտ բանկերի թղթակցային հաշիվներ – ընդգրկվում են ԿԲ-ում օտարերկրյա բանկերի բոլոր թղթակցային հաշիվները:

Ոչ ռեզիդենտների ավանդներ - ընդգրկվում են ԿԲ-ում ոչ ռեզիդենտ բանկերի, ֆինանսական կազմակերպությունների, իրավաբանական անձանց, միջազգային կազմակերպությունների բոլոր ավանդները:

Վարկեր ոչ ռեզիդենտ բանկերից – ընդգրկվում են օտարերկրյա բանկերի կողմից ԿԲ-ին տրամադրված բոլոր վարկերը և օվերդրաֆտների օգտագործված գումարները:

Ոչ ռեզիդենտների նկատմամբ այլ պարտավորություններ - ընդգրկվում են օտարերկրյա ֆինանսական կազմակերպությունների և բանկերի հետ կնքված հակադարձ ռեպո համաձայնագրերը, ոչ ռեզիդենտներին վճարվելիք հաշիվները, ակրեդիտիվների գծով պարտավորությունները և բոլոր այլ պարտավորությունները ոչ ռեզիդենտների հանդեպ:

7.3. ՀՀ ԿԲ զուտ արտաքին ակտիվներ

Արտաքին աշխարհի նկատմամբ Կենտրոնական բանկի դիրքը արտացոլելու նպատակով դիտարկվում են Զուտ արտաքին ակտիվները (ԶԱԱ), որոնք իրենցից ներկայացնում են արտաքին ակտիվների և արտաքին պարտավորությունների տարբերությունը: ԶԱԱ-երի ցուցանիշը դրամավարկային քաղաքականության իրականացման համար կարևոր վերլուծական ցուցանիշ է, որը բացահայտում է արտաքին հատվածի գործոնների ազդեցությունը դրամավարկային ոլորտի վրա: Այն մասնավորապես թույլ է տալիս գնահատելու փողի բազայի առաջացումը՝ պայմանավորված ԿԲ կողմից զուտ արտաքին ակտիվների ձեռքբերմամբ:

ՀՀ ԶԱԱ-երի հաշվարկն ունի որոշ առանձնահատկություններ: Տարբեր նպատակներով հաշվարկվում են ԶԱԱ մի քանի ցուցանիշներ.

- Ընդհանուր ԶԱԱ՝ ԿԲ բոլոր արտաքին ակտիվների և արտաքին պարտավորությունների տարբերությունը,
- ԶԱԱ փոխարկելի արտարժույթներով՝ ԿԲ միջազգային պահուստների (այսինքն՝ ազատ փոխարկելի արտարժույթներով արտաքին ակտիվների) և ազատ փոխարկելի արտարժույթներով ու ՀՀ դրամով արտաքին պարտավորությունների տարբերությունը:

Բացի վերը թվարկված ցուցանիշներից, կա արտաքին ակտիվների հաշվարկման ևս մեկ առանձնահատկություն (նշված է նաև հատվածային հաշվեկշիռներում): Պետական օբյեկտների սեփականաշնորհումից առաջացած արտարժութային մուտքերը կուտակվում են ԿԲ-ում Կառավարության՝ սեփականաշնորհման հատուկ հաշվին՝ ՀՀ համախառն արտաքին պահուստների մաս հանդիսանալով: Այնուհանդերձ, դրանք սահմանափակ օգտագործելի միջոցներ են և, իբրև այդպիսին, ԶԱԱ-երի հաշվարկում չեն ընդգրկվում:

Այսպիսով, բացի վերը նշված ցուցանիշներից, ՀՀ դրամավարկային վիճակագրությունը դիտարկում է նաև հետևյալ երկու ցուցանիշները.

- Միջազգային պահուստներ՝ առանց սեփականաշնորհման միջոցների, որն իրենից ներկայացնում է ԿԲ միջազգային պահուստների և ԿԲ-ում Կառավարության՝ սեփականաշնորհման հատուկ հաշվին առկա միջոցների տարբերությունը,
- Զուտ արտաքին ակտիվներ փոխարկելի արտարժույթներով՝ առանց սեփականաշնորհման միջոցների, որն իրենից ներկայացնում է ԿԲ փոխարկելի արտարժույթներով ԶԱԱ-ի և Կառավարության՝ սեփականաշնորհման հատուկ հաշվին առկա միջոցների տարբերությունը:

Դրամավարկային քաղաքականության ծրագրման նպատակով ԶԱԱ-երը հաշվարկվում են նաև հաստատուն (ծրագրային) փոխարժեքներով (հավելվածներ 2.6): Ընդ որում, որոշակի ժամանակահատվածի համար (սովորաբար՝ մեկ տարի) հաստատուն է վերցվում ոչ միայն ՀՀ դրամի փոխարժեքը այլ արժույթների նկատմամբ, այլ նաև՝ հիմնական փոխարկելի արժույթների փոխարժեքները ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ (հավելված 2.5): Այս հանգամանքը թույլ է տալիս բացառել փոխարժեքների փոփոխությունների ազդեցությունը ԶԱԱ-երի վրա: Այնուհանդերձ, արժույթների փոխարժեքների էական տատանումների դեպքում, հաստատուն փոխարժեքներով հաշվարկված ԶԱԱ-երը կարող են զգալիորեն շեղվել իրական շուկայական մակարդակից: Այդ պատճառով, ԶԱԱ-երը հաշվարկվում և հրապարակվում են ինչպես հաստատուն, այնպես էլ շուկայական փոխարժեքներով՝ համապատասխան նշումներով:

7.4. Միջազգային պահուստների և արտարժութային իրացվելիության ստանդարտ աղյուսակ

Միջազգային պահուստների և արտարժութային իրացվելիության ստանդարտ աղյուսակը մշակվել է Տվյալների տարածման հատուկ չափորոշիչի շրջանակներում (ՏՏՀՉ) և նպատակ ունի գնահատել անդամ երկրների արտարժութային դիրքն ու իրացվելիությունը: Ի տարբերություն երկրի միջազգային պահուստների, միջազգային պահուստների և արտարժութային իրացվելիության ստանդարտ աղյուսակում արտարժութային ակտիվներն ավելի մանրամասն են ներկայացվում, ընդ որում, ներկայացվում են նաև այդ ակտիվների և պարտավորությունների՝ մեկ տարվա ընթացքում նախատեսվող հոսքերը: Եթե միջազգային պահուստային ակտիվները պահանջներ են ոչ ռեզիդենտների նկատմամբ, ապա միջազգային պահուստների և արտարժութային իրացվելիության ստանդարտ աղյուսակը ընդգրկում է և՛ ռեզիդենտների, և՛ ոչ ռեզիդենտների նկատմամբ արտարժույթով պահանջները: Ի տարբերություն միջազգային պահուստների, որը կազմվում է ԿԲ հաշվեկշռային տվյալների հիման վրա, միջազգային պահուստների և արտարժութային իրացվելիության ստանդարտ աղյուսակը կազմվում է

ինչպես ԿԲ հաշվեկշռային, այնպես էլ արտահաշվեկշռային տվյալների և կառավարության արտաքին հոսքերի հիման վրա:

Միջազգային պահուստների և արտարժութային իրացվելիության ստանդարտ աղյուսակում արտացոլվում են միայն փոխարկելի արտարժույթով արտահայտված բարձր իրացվելի ակտիվները: Ակտիվների հաշվառումը իրականացվում է կուտակման (հաշվեգրման) սկզբունքով, այսինքն յուրաքանչյուր ֆինանսական գործիքի գծով հաշվարկված տոկոսները ցույց են տրվում գործիքի հետ մեկտեղ:

Միջազգային պահուստների և արտարժութային իրացվելիության ստանդարտ աղյուսակը բաղկացած է չորս բաժիններից, որոնք ներկայացվում են առանձին աղյուսակների տեսքով: Առաջին բաժնում ներկայացվում են երկրի արտարժութային ակտիվները, երկրորդ բաժնում՝ կանխատեսված հոսքերը (ինչպես արտահոսքերը, այնպես էլ ներհոսքերը), երրորդ բաժնում՝ պայմանական հոսքերը, չորրորդ բաժինը պարունակում է տեղեկատու հոդվածներ:

Աղյուսակ I. Համախառն միջազգային պահուստներ և այլ արտարժութային ակտիվներ[35]

Միջազգային պահուստների և արտարժութային իրացվելիության ստանդարտ աղյուսակի առաջին բաժինը՝ Համախառն միջազգային պահուստներ և այլ արտարժութային ակտիվներ, բաղկացած է երկու մասից՝ Համախառն միջազգային պահուստներ և Այլ արտարժութային ակտիվներ:

Մաս 1. Համախառն միջազգային պահուստներ

Համախառն միջազգային պահուստները երկրի դրամավարկային կարգավորման մարմինների տրամադրության տակ գտնվող արտաքին ակտիվներն են, որոնք կարող են անհապաղ օգտագործվել վճարային հաշվեկշռի անհաշվեկշռվածությունների ուղղակի ֆինանսավորման, կամ փոխարժեքի միջոցով անուղղակի կարգավորման, և/կամ այլ նպատակներով (տե՛ս 7.1 կետը):

Աղյուսակի այս մասը կազմվում է ՀՀ կենտրոնական բանկի հաշվեկշռային ցուցանիշների հիման վրա, և ընդհանուր գումարը համապատասխանում է հավելված 2.6-ում ներկայացված «ՀՀ ԿԲ զուտ արտաքին ակտիվները՝ հաշվարկված հաշվեգրման սկզբունքով» աղյուսակի «Համախառն պահուստներ» և «Սեփականաշնորհման միջոցներ» տողերի տարբերությանը: Բոլոր գործիքների հաշվառման և ներկայացման սկբունքները հիմնականում համապատասխանում են սույն բաժնի 7.1. «ՀՀ ԿԲ համախառն արտաքին ակտիվներ» կետում յուրաքանչյուր առանձին գործիքի համար տրված մեկնաբանություններին: Առանձին գործիքների գծով համապատասխան հոդվածները ներկայացվում են ավելի մանրամասն: Մասնավորապես, «Արժեթղթեր» ենթաբաժնում առանձին հոդվածով ցույց են տրվում արտասահմանում գտնվող այն ձեռնարկությունների կողմից թողարկված արժեթղթերը, որոնց գլխամասը գտնվում է ՀՀ տարածքում: «Կանխիկ արտարժույթ և ավանդներ» ենթաբաժնում առանձին տողով ցույց են տրվում այլ երկրների կենտրոնական բանկերի, Հաշվարկների միջազգային բանկի (BIS) և ԱՄՀ-ի նկատմամբ ընդհանուր պահանջները (կանխիկի կամ ավանդների տեսքով): Որպես այլ երկրների կենտրոնական բանկերի նկատմամբ պահանջ այս տողում է ընդգրկվում նաև ԿԲ կողմից տնօրինվող կանխիկ արտարժույթը: Առանձնացվում են նաև տվյալ երկրից դուրս և տվյալ երկրում գլխամաս ունեցող բանկերի նկատմամբ պահանջները: Ընդ որում, Հայաստանի դեպքում այս հոդվածում ընդգրկված բոլոր պահանջները ՀՀ-ից դուրս գլխամաս ունեցող բանկերի նկատմամբ են, քանի որ ներառվում են միայն ոչ ռեզիդենտ բանկերում տեղաբաշխված ավանդներն ու թղթակցային հաշիվները: «Կանխիկ արտարժույթ և ավանդներ» հոդվածում են ընդգրկվում նաև օտարերկրյա առաջնակարգ բանկերին կամ ֆինանսական կազմակերպություններին հավատարմագրային կառավարման հանձնված միջոցները (տե՛ս 7.1 կետը), ինչպես նաև տրամադրված կարճաժամկետ վարկերը և օվերդրաֆտների օգտագործված գումարները, որոնք պետք է պահանջի ներկայացման դեպքում մարվեն: Այս հոդվածի ընդհանուր գումարը պակասեցվում է Կառավարության՝ սեփականաշնորհման հատուկ հաշվի միջոցների չափով, քանի որ միջազգային պահուստները դիտարկվում են առանց սեփականաշնորհման միջոցների:

«Ոսկի» հոդվածում առանձին տողով ցույց է տրվում նաև ոսկու փաստացի քանակը մլն տրոյական ունցիաներով:

«Այլ պահուստային ակտիվներ»-ում ներառվում են երկրի պաշտոնական միջազգային պահուստներում ընդգրկված բարձր իրացվելի ակտիվները, որոնք ներկայացված չեն մյուս հոդվածներում: Այս կատեգորիայում ընդգրկվում են նաև ԿԲ կողմից ոչ ռեզիդենտներին արտարժույթով տրված վարկերը կամ առևտրային վարկի տեսքով տրված կարճաժամկետ գումարները, ոչ ռեզիդենտների դեբիտորական

[35] *Տե՛ս հավելված 2.8:*

պարտավորությունները ֆինանսական գործառնությունների գծով, ոչ ռեզիդենտ ֆինանսական կազմակերպությունների հետ կնքված արտարժութային ռեպո համաձայնագրերը և այլն:

Մաս 2. Այլ արտարժութային ակտիվներ

Այլ արտարժութային ակտիվներում ընդգրկվում են այն արտարժութային ակտիվները, որոնք չեն ներառվում համախառն միջազգային պահուստների մեջ, այսինքն՝ չեն համապատասխանում համախառն միջազգային ակտիվների սահմանմանը: Դրանք թեև բարձր իրացվելի են և արտահայտված են ազատ փոխարկելի արժույթով, սակայն, ի տարբերություն համախառն միջազգային պահուստների, կարող են լինել նաև պահանջներ ռեզիդենտների նկատմամբ: Այդպիսի ակտիվների օրինակներ են ռեզիդենտ բանկերում գտնվող ավանդային և թղթակցային հաշիվներն արտարժույթով, ֆինանսական շուկաներում գործառնությունների նպատակով պահվող ոսկին, ռեզիդենտների՝ արտարժութային արժեթղթերում ներդրումները, ֆինանսական ածանցյալները (հավելված 2.7):

Բաժնում գրանցվում են ՀՀ կենտրոնական բանկի կողմից իրականացված սվոփ գործառնություններից ստացվելիք արտարժույթը, ոչ ֆինանսական գործառնությունների միջանկյալ հաշիվները: Քանի որ միջազգային պահուստները պակասեցվում են Կառավարության սեփականաշնորհման հաշվի գումարների չափով, այդ միջոցները նույնպես ցույց են տրվում այս բաժնում: Այս մասի տվյալները ևս ստացվում են ՀՀ կենտրոնական բանկի հաշվեկշռի հիման վրա:

Աղյուսակ 2. Արտարժութային ակտիվներով նախատեսված կարճաժամկետ զուտ հոսքեր (անվանական արժեքով) [36]

Երկրորդ աղյուսակը նախատեսված է փոխարկելի արտարժույթով պաշտոնական ներհոսքերի և արտահոսքերի արտացոլման համար, ինչը առաջիկա կարճ ժամանակի ընթացքում (մեկ տարի) երկրի պաշտոնական միջազգային պահուստների փոփոխությունները գնահատելու նպատակ ունի: Աղյուսակը նախատեսում է այդ հոսքերը տարանջատել ըստ ժամկետայնության՝ մինչև մեկ ամիս ժամկետում նախատեսվող հոսքեր, երկուսից-երեք ամիս ժամկետում նախատեսվող հոսքեր և երեք ամսից մինչև մեկ տարի ժամկետում նախատեսվող հոսքեր: Հոսքերը պետք է ցույց տրվեն իրենց անվանական արժեքով, այսինքն՝ այն արժեքով, որը նախատեսված է, որ պետք է վճարվի կամ ստացվի: Հոսքերի մեջ չեն ընդգրկվում առաջին աղյուսակում ցույց տրված ակտիվների հետ կապված տոկոսային եկամուտները, քանի որ այդ հաշիվներն արդեն ընդգրկված են առաջին աղյուսակում՝ յուրաքանչյուր գործիքի հետ միասին:

Աղյուսակը բաժանված է մի քանի հոդվածների, որոնցից յուրաքանչյուրում առանձին ցույց են տրվում ներհոսքը (ֆինանսական ածանցյալների համար՝ երկար դիրքը) և արտահոսքը (ֆինանսական ածանցյալների համար՝ կարճ դիրքը):

«Արտարժույթով վարկեր, ավանդներ և արժեթղթեր» հոդվածի՝ արտահոսքի մասում գրանցվում են ինչպես կենտրոնական բանկի, այնպես էլ կառավարության կողմից արտարժույթով ստացված վարկերի, ավանդների և թողարկված արժեթղթերի դիմաց իրականացվող սպասարկումը:

«Արտարժույթով վարկեր, ավանդներ և արժեթղթեր» հոդվածի՝ ներհոսքի մասում գրանցվում են ինչպես կենտրոնական բանկի, այնպես էլ կառավարության կողմից արտարժույթով տրված վարկերի մոտակա մեկ տարվա ընթացքում ստացվելիք մարումները, ինչպես նաև տոկոսավճարները:

ՀՀ պետական վարկերի (տրված և ստացված) գծով պարտքի սպասարկման վերաբերյալ տեղեկատվությունը տրամադրում է Ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարությունը: ՀՀ կենտրոնական բանկի պարտքի վերաբերյալ տվյալները հաշվարկվում են՝ օգտագործելով ԱՄՀ «Տնային էջը» և համապատասխան վարկային պայմանագրերը: Պարտքի սպասարկման ապագա վճարների վերաբերյալ հաշվարկները կատարվում են տվյալ տարվա ծրագրային SDR/USD և USD/EUR փոխարժեքներով (տե՛ս հավելված 2.5):

«Ազգային արժույթի նկատմամբ արտարժութային ֆորվարդների և ֆյուչերսների կարճ և երկար համախառն դիրքեր (ներառյալ արտարժութային սվոփների ֆորվարդային բաղադրիչը)» հոդվածում նշվում են ածանցյալ այն գործիքները, որոնց հետ կապված արտարժութային հոսքերը կանխորոշված են: Դրանք են ֆորվարդները, ֆյուչերսները և սվոփները: Օպցիոնները հանդիսանում են ավելի բարդ գործիքներ, որոնց հետ կապված հոսքերը կարող են տեղի ունենալ կամ ոչ՝ կախված որոշակի պայմաններից: Կարճ դիրքը վերաբերում է այն ածանցյալներին, որոնք առաջացնելու են արտահոսք, երկար դիրքը՝ այն ածանցյալներին, որոնց գծով սպասվում է ներհոսք:

[36] *Տե՛ս հավելված 2.9:*

Այլ հոսքերի մեջ ներառվում են ՀՀ կենտրոնական բանկի և կառավարության տարբեր գործառնություններ՝ ակրեդիտիվները և միջազգային տարբեր կազմակերպություններին տրվող անդամակցության վճարները: Անդամավճարների մասին տեղեկատվությունը ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարությունից ստացվում է դրամային արտահայտությամբ և փոխարկվում ԱՄՆ դոլարի ծրագրային փոխարժեքով: Անդամավճարների մեջ ներառվում են միջազգային և միջպետական կազմակերպություններին ինչպես փոխարկելի արտարժույթով, այնպես էլ ոչ փոխարկելի արտարժույթով վճարվող գումարները, քանի որ այդ գումարների վճարման համար անհրաժեշտ միջոցները կարող են գնվել ազատ փոխարկելի արտարժույթով: Այլ հոսքերի մեջ կարող են ներառվել նաև դրամավարկային կարգավորման մարմինների և կենտրոնական կառավարության տարբեր գործառնություններ, որոնցից են՝ ռեպո գործարքները, եթե դրանց դիմաց տրված արժեթղթերը չեն նվազեցվել պահուստների գումարից, և հակադարձ ռեպո գործառնությունները, եթե դրանց գծով ստացված արժեթղթերի գումարը ներառվել է պահուստների կազմում:

Աղյուսակ 3. Արտարժութային ակտիվների պայմանական կարճաժամկետ զուտ հոսքեր (անվանական արժեք)[37]

Երրորդ աղյուսակում ներառվում են այն բոլոր արտարժութային հոսքերը, որոնց իրականացումը կախված է որոշակի պայմաններից, այսինքն՝ պայմանական գործիքները (տե՛ս 3.7 կետը): Նման ակտիվները աղյուսակում բաժանված են ըստ հետևյալ խմբերի՝

- արտարժույթով պայմանական պարտավորություններ, որոնք ընդգրկում են դրամավարկային կարգավորման մարմինների և կենտրոնական կառավարության երաշխիքները, ակրեդիտիվները և նմանատիպ պարտավորությունները,
- ներդրված օպցիոններով արժեթղթեր, որոնք իրենցից ներկայացնում են արժեթղթեր, որոնց սեփականատերը թողարկումից որոշակի ժամանակ անց կարող է մարել իր արժեթուղթը,
- չօգտագործված անվերապահ վարկային գծերը,
- ազգային արժույթի նկատմամբ արտարժութային օպցիոնների կարճ (արտահոսք) և երկար (ներհոսք) դիրքերը:

Չօգտագործված անվերապահ վարկային գծերը արտարժութային վարկային գծերն են, որոնք անվերապահորեն կարող են օգտագործվել անմիջապես: Աղյուսակում այս վարկային գծերը տարանջատվում են երկու մասի՝ երկրի դրամավարկային կարգավորման մարմինների կողմից տրամադրված և նրանց տրված վարկային գծեր: Սրանցից յուրաքանչյուրը տարանջատվում է ըստ վարկային գիծ տրամադրողի (ստացողի)՝ այլ երկրների կենտրոնական բանկեր, Հաշվարկների միջազգային բանկ, ԱՄՀ, գլխամասը ՀՀ-ում գտնվող բանկեր և այլ ֆինանսական կազմակերպություններ, գլխամասը ՀՀ-ից դուրս գտնվող բանկեր և այլ ֆինանսական կազմակերպություններ:

«Ազգային արժույթի նկատմամբ արտարժութային օպցիոնների համախառն կարճ և երկար դիրքեր» հոդվածում գրանցվում են օպցիոնների հետ կապված հնարավոր հոսքերը: Երկար դիրքերում ցույց է տրվում օպցիոնների հետ կապված հնարավոր ներհոսքը, կարճ դիրքերում՝ արտահոսքը:

Բացի այդ, աղյուսակը ենթադրում է ստրես-թեստի անցկացում այն օպցիոնների համար, որոնք տվյալ (կամ ենթադրյալ) փոխարժեքի դեպքում կիրականանան: Ստրես-թեստը վերաբերում է օպցիոնների հետ կապված հնարավոր ներհոսքին և արտահոսքին՝ պայմանավորված փոխարժեքի տարբեր փոփոխություններով:

Այս աղյուսակում ընդգրկվում են ՀՀ կենտրոնական բանկի և կառավարության տրված արտարժութային երաշխիքների մինչև մեկ տարի ժամանակահատվածում ընկնող պարտավորությունների մասը: Տվյալները ստացվում են ՀՀ կենտրոնական բանկի արտահաշվեկշռից և ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարությունից:

Աղյուսակ 4. Տեղեկատու հոդվածներ [38]

Այս աղյուսակը նպատակ ունի արտացոլել ուսումնասիրողի համար հատուկ նշանակություն ունեցող տվյալները՝ տարանջատել ակտիվները ըստ որոշակի հատկանիշների, հատկապես ցույց տալ դրամավարկային կարգավորման մարմինների և կենտրոնական կառավարության սահմանափակ

---

[37] *Տե՛ս հավելված 2.10:*
[38] *Տե՛ս հավելված 2.11:*

օգտագործման հնարավորությամբ կամ ժամանակավոր օգտագործման իրավունքով տնօրինվող ակտիվները: Առաջին հերթին դա վերաբերում է գրավադրված արժեքներին և ռեպո գործարքներում ներառված արժեթղթերին: Վերջիններս նախատեսվում է տարանջատել ըստ այն փաստի, թե այդ արժեթղթերը պահուստային ակտիվներում ընդգրկվել են, թե՝ ոչ, կամ նվազեցվել են արժեթղթերից, թե՝ ոչ: Նախատեսվում է տարանջատել նաև այն ածանցյալները, որոնց համար պահանջվում է երաշխիքային ավանդ:

Պահանջվում է երկրի համախառն պաշտոնական պահուստները տարանջատել՝ ըստ ՀՓԻ զամբյուղի մեջ մտնող և այլ արժույթներով արտահայտված ակտիվների: Ընդ որում՝ ոսկին համարվում է ՀՓԻ զամբյուղի մեջ մտնող արժույթ:

Օգտագործված գրականություն

1. Monetary and Financial Statistics Manual, IMF, Washington D. C., 2000.
2. Balance of Payments Manual, fifth edition, IMF, Washington D. C., 1993.
3. System of National Accounts, Eurostat, IMF, OECD, UN, WB, Washington D. C., 1993.
4. Financial Derivatives, A Supplement to the fifth edition of the Balance of Payments Manual, IMF, Washington D. C., 2000.
5. Data Template on International Reserves and Foreign Currency Liquidity, Operational Guidelines, IMF, Washington D. C., Provisional, October 1999.
6. Macroeconomic Accounting and Analysis in Transition Economies, Abdessatar Ouanes and Subhash Thakur, IMF, Washington D. C., 1997.